

Теорија српске ретроспективне библиографије: размишљања једне библиотекарке

Весна Тријић
Народна библиотека Србије, Београд
trijicvesna@gmail.com
ORCID 0009-0009-2776-0310

Сажетак

У раду ће бити размотрени најважнији трендови у теоријском мишљењу о српској ретроспективној библиографији, од предговора *Српској библиографији* Стојана Новаковића до данас. Биће назначени правци у којима се мењало тумачење појма националне библиографије, који је у овом погледу темељан, као и начини на које је то кореспондирало са променама у српском друштву, културној политици и националној самосвести. Биће показано и да се, у контексту обнове позитивизма у савременој хуманистици, преиспитивање традиције, укрштање дискурса и истраживачких перспектива намеће као потенцијални извор нових сазнања и у области ретроспективне библиографије. Притом ће се развој теоријске самосвести препоручити као најбоља могућност за иновативно сагледавање дугорочних проблема библиографске праксе, а самим тим и за њихово разрешење. Покретањем питања односа између ретроспективне библиографије и суседних дисциплина биће наговештене могућности за дефинисање специфично библиографске истраживачке перспективе и области сазнања.

Кључне речи: национална библиографија, ретроспективна библиографија, теорија, пракса, комуникација, знање, интерпретација, историографија, Стојан Новаковић

Довољно је рећи да се *групирације* разумијева,
ако се *уопште* разумијева.¹
Ханс-Георг Гадамер

Интерпретација појма националне библиографије представља у нашој стручној јавности предмет многих изговорених, али и прећутаних недоумица. Преношењем дефиниција које су формулисале најутицајније светске агенције – у складу са историјским искуствима и културно-политичким потребама других народа – и то некритички, без логички кохерентних примедби и разјашњења, створен је утисак да је теоријска мисао нужна – за одржање научног реномеа дисциплине, на пример – али не и од помоћи у решавању практичних библиографских проблема. Уколико су, међутим, те дефиниције тачне и општеважеће – па национална библиографија обухвата само „књиге штампане и издате у једној земљи; књиге аутора који су у њој рођени и ту живе; књиге странаца писане језиком те земље и књиге којима је та земља предмет интересовања“² – онда етнички конципиране нације, попут наше – чији су културни идентитети и наслеђе несводиви на територију појединачне државе – своје библиографије не би могле ни да имају.

¹ Hans-Georg Gadamer, *Istina i metod: osnovi filozofske hermeneutike*, prev. Slobodan Novakov (Sarajevo: „Veselin Masleša“, 1978), 330.

² Александра Вранеш, *Библиографија* (Београд: Филолошки факултет, 2013), 106.

Иако проблем обухвата националне библиографије са савременим информационим окружењем и усаглашавањем пракси на међународном нивоу задобија конкретније облике, он у нашој култури није нов: пратио је, у ствари, теоријску мисао о библиографији од самих њених почетака, у уводним речима Стојана Новаковића за *Српску библиографију*. Посматрајући „статистику књижевну“ и „попис душа“, како је називао дисциплину коју је научно утемељивао, као неопходну основу за „разна књижевна и културна питања народне историје“, Новаковић је оценио да плодови његовог труда чине тек половину посла који је требало да буде обављен; као другу половину, он је посматрао *Библиографију хрватску* Ивана Кукуљевића Сакцинског, коју је, како је рекао, требало уредити „по једном плану са нашом“.³ Није се, притом, радило о ексцентричној или усамљеној идеји младог прегаоца: библиографска концепција коју је изложио зачала се у пресеку културних кретања која су, на трагу ондашње европске политичке и научне мисли, водила уобличењу југословенског културног простора; унутар тог простора, српски идентитет постајао је, сам по себи, нецеловит, отворен за *дојуне* и *усаглашавања*.

Пројекат који је, након Другог светског рата, у складу са културном политиком Комунистичке партије Југославије, разрађиван на састанцима Комисије за израду српске ретроспективне библиографије,⁴ могао би да се, са формалне стране гледано, учини као позно, али и развијеније испуњење Новаковићеве замисли: предвиђао је уклапање територијално профилисаних библиографија свих шест авнојевских република у библиографију Југославије. Суштински, међутим, он је ту замисао деформисао, јер је идеолошким компромисима, које је наметао друштвено-политички миље, жртвовао суштинске особености српске књиге: док је Новаковић, на пример, инсистирао на ћириличном писму – у тој мери да ни латинично издање Доситејевих *Басни*, штампано у Загребу 1846, у библиографију није уврстио⁵ – дотле се уређивачки одбор *Српске библиографије. Књиге 1868–1944* определио за абecedни распоред грађе и латиничне регистре, привилегујући на тај начин писмо чија је улога кроз историју наше културе, као и у периоду који је библиографски обрађиван, била само споредна.

Теоријска мисао о српској библиографији није се тим поводом бунила. Сва интелектуална енергија је, по свему судећи, чилела у нади да ће се библиографски центри у другим републикама предомислити и, уместо националних, прихватити територијалне критеријуме, али и у нелагодности „од самог појма *национална библиографија*“,⁶ како је проблем, нешто касније, био описан. Ваља, међутим, нагласити да није проблематична била свака национална библиографија: у Хрватској су, на пример, своју педантно радили још од 1941. и периода НДХ. Проблем је постојао у Београду, у српској политичкој и културној елити: због *Послератне српске књижевности* Предрага Палавестре, на пример, коју је „Просвета“ објавила 1972. године и у којој су Меша Селимовић и Светозар Ђоровић тумачени као српски писци – што су и били – одређене последице трпели су и аутор и рецензенти, док је директор издавачке куће, Антоније Исаковић, био смењен.⁷ Не успевајући интелектуално, али ни етички да премаше ограничења таквих околности, наши библиографи нису испратили развојне трендове дисциплине, које је тада диктирала продукција веома прилежних и политички индоктринираних стручњака из Москве, већ су у својим чланцима устаљивали документаристичко-дескриптивни дискурс, посредујући практична искуства или препричавајући архивске материјале; садржаје којима су владали нису покушавали теоријски да уопште, а у идејно-политички осетљивија подручја нису се уплитали. Услед тога, до промене у односу према националној библиографији и није

³ Стојан Новаковић, „О овом дјелу“ у *Српска библиографија* (Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 2001), в, ххi.

⁴ Уп.: Весна Тријић, „Српска књига и национална самосвест“, *Култура: часопис за теорију и социологију културе и културну политику* Број 172 (2021): 133–149.

⁵ Уп.: Жарко Војновић, „Српски поглед на српску националну библиографију (коначно)“, у *Верзал: часопис за културну баштину и науку о књизи* Година 1, број 1 (2021): 39–54.

⁶ Драгиша Витошевић, „Уклето благо“, *Политика* Година 81, број 228 (7. јануар 1984): 10.

⁷ Уп.: Предраг Палавестра, *Некролози: биографски есеји. Књ. 2* (Београд: Завод за уџбенике, 2013), 113–114.

могло да дође пре суштинских промена унутар српске културе, за шта су предуслов били екстремно заоштравање међунационалних тензија и распад Југославије.

Теоријска мисао о националној библиографији која се, од средине осамдесетих година, стидљиво будила, имала је, међутим, наглашено телеолошко усмерење: аутори различитих генерација нису се задржавали на особеностима њеног предмета – констатовано је само да „обухвата попис писмене продукције цијелог једног народа или једне земље (државе)“, ⁸ као да је недвосмислено јасно шта би то у пракси требало да значи – већ су настојали да библиографију дефинишу посредством њеног статуса у библиотечко-информационој делатности и улоге коју би у култури она требало да има. Притом се емоција својствена испољавању односа према националној баштини, у мањој или већој мери, а у зависности од сензибилитета конкретног аутора, преливала на научно мишљење, прожимајући га похвалним вредновањем предмета. Дефиниције које су на тај начин добијене – а према којима је национална библиографија „темељни облик библиографске дјелатности“, којем припада „челна позиција међу врстама библиографија“ ⁹, као и задатак „очувања националног културног блага и представљања једне нације осталима“ ¹⁰ – описивале су свој предмет у неконкретном, идеалном облику, независно од културноисторијског хоризонта. Из тога произходи да су наведене дефиниције, иако уобличене у презенту, попут закона и констатација реално постојећих односа, имале у суштини модална значења, каква обично садрже упутства, скице пожељних или препоручених сценарија. Сама појмовна синтагма остајала је, притом, у области вишеструких значења: односила се истовремено на библиографску делатност и на њене производе.

Моменти на које смо указали – идеалистички занос у комбинацији са одсуством културноисторијске перспективе и дисперзивним, непрецизним значењем коришћених појмова – српску мисао о националној библиографији допратили су до нашег времена. Они су резултат политичких утицаја променљивих праваца које је библиографија, заједно са српском културом, трпела током 20. века, као и дуготрајних идејних и политичких кретања која су узроковала кризу културног саморазумевања, а затим и тектонске промене у етничком темељу српске нације.

Усред кориснички оријентисаних трендова које, након Хладног рата, у библиотечко-информационој делатности диктирају амерички узор, расправа о теоријским основама српске библиографије могла би да буде оцењена као превазиђена или неприкладна: перспектива садашњости је оно што се привилегује, док се културноисторијски след тумачи у аналогiji са еволутивним биолошким променама. Није, међутим, посреди само потреба рођена унутар уског круга стручњака који се у пракси свакодневно суочавају са проблемима које је одавно требало решити, већ ствар од ширег интереса, како за наше библиотекарство, тако и за културу у целини. Откако се Југославија распала, а српски народ поново живи расејан у неколико различитих држава, потреба за његовим културним реконсолидовањем и интеграцијом појављује се у различитим контекстима; ретроспективна национална библиографија би, систематизацијом штампане баштине, могла томе да дâ одређени допринос. Са друге стране, живимо у времену које је за научну мисао прелазно: постструктуралистичка филозофија је свим хуманистичким дисциплинама испоставила захтев за ревизијом традиције и фаворизовањем прагматичних перспектива. То значи да ни наш начин размишљања није анахрон, напротив: до њега долази у пресеку конкретне стручне проблематике са потребама друштва и битним епохалним кретањем. Требало би, стога, и у српској ретроспективној библиографији променити начин размишљања, окренути сваки камен и преиспитати сваку саморазумљиву истину.

⁸ Војислав Максимовић, *Основе теорије библиографије: са примјерима* (Београд: Народна библиотека Србије, 1987), 63.

⁹ Исто.

¹⁰ Вранеш, *Библиографија*, 107.

Иако има мишљења да пракса, чак и када теоријски није освешћена, подразумева примену неке теорије, у производима наше делатности то није увек случај. Прелиставањем капиталних издања националне библиографије и поређењем њиховог садржаја са објашњењима из уводних студија, на пример, стичемо утисак да међу њима постоје одређени размаци, неслагања, места која нису довољно разјашњена. То сугерише да теоријски концепти, који припадају домену припремних послова, нису били довољно разрађени, због чега је у самом раду долазило до импровизације и еклектичког одлучивања. Систематичност се, у таквим случајевима, повлачила пред сабирањем изузетака, а да то најчешће није праћено никаквим образложењима, ни у уводној студији, ни у накнадним стручним чланцима. Наведено поступање уобичајени је симптом праксе без надзора – до чега може да дође у свакој струци – али је важно нагласити да није последица недостатака саме праксе, већ теорије која би предочено стање требало да предупреди.

У ретроспективној библиографији се, и без теоријске саморефлексије, могу уочити два пола, односно две истраживачке области: са једне стране, ту је рад на прикупљању података из различитих библиографских извора, на њиховој анализи, систематизацији и сређивању, а са друге, интердисциплинарно профилисана проучавања самих епоха које би библиографски требало мапирати. Оно што ове области зближава и чини комплементарним јесу заједнички циљеви – дефинисање корпуса српске књиге одређеног периода и унапређење саме делатности. Иако и у раду са грађом и у занимању за културноисторијске теме може да дође до груписања сазнања и уопштавања искустава – што би били знаци теоријске мисли – ни у једној од ових области, међутим, расправа не мора заиста да се уздигне до спекулативног нивоа: у првом случају, она се најчешће задржава у оквирима хеуристике, а у потоњем, на дескриптивно-документаристичким излагањима.

Из тога проистиче једноставан, али и веома битан закључак – да није свако размишљање о библиографији теоријско. Утисак о већој интелектуалној носивости оних излагања која за предмет имају културноисторијску проблематику најчешће је само ефекат њихове сазнајне блискости са суседним дисциплинама. Теоријско својство мишљења, у ствари, не зависи од предмета: могуће је теоријски мислити и о начину распореда грађе, и о историји ретроспективне библиографије, и о њеним критеријумима. Тражено својство, како се нама чини, зависи од циља: теоријска мисао би за сваки моменат на који би се усредсредила проналазила место у оквирима неке схеме или модела, што би јој омогућавало да све сагледава начелно и у односу на ретроспективну библиографију као развојну и променљиву целину. То, истовремено, значи да једна теоријска платформа није и једина могућа: за праксу би најбоље било уколико би се кретала између различитих теорија, како би и њен еклектични третман граничних случајева увек имао теоријско утемељење.

У покушајима утврђивања онога што би у приступу садржајима културе требало да буде специфично библиографско поље сазнања обично се јавља тврдња да је за библиографа књига само предмет, али не и садржина. Ни то у ретроспективној библиографији не мора да важи: искрсавају, повремено, ситуације у којима ни формални параметри ни подаци из биографије аутора нису довољни за процену да ли књига припада српском корпусу или не. Библиограф, тада, нужно, посеже за текстом, проналазећи у његовим експлицитним или имплицитним слојевима неопходне смернице. У истраживачком смислу, он тиме ступа у подручје у којем се његови интереси и методе преклапају са интересима и методама других дисциплина, пре свега херменеутике, али и различитих грана историографије, попут историје књиге, језика или друштва. Он би у том подручју био потпуно изгубљен да и сâм, у одређеној мери, не влада њиховим знањима. Поставља се, међутим, питање друге врсте: да ли се у тако оријентисаним његовим истраживањима губи библиографска перспектива?

Живимо у епохи која привилегује и подстиче интердисциплинарна истраживања: заокрет ка прагматизму, који смо споменули, мотивише истраживаче да комбинују знања и истовремено размишљају на различитим нивоима, да узимају у обзир многе културне релације

и укључују више врста дискурса; то води не само тесној сарадњи већ и прожимању истраживачких перспектива. Предочена ситуација, међутим, негативно се одражава на самосвест стручњака, који губе јасну представу о сопственом месту у култури, јер проширују, уместо да продубљују своја истраживања. Стога ваља нагласити да ретроспективна библиографија која би се свестраније бавила својим предметом не би могла да прерасте у аутономну дисциплину, нити да би библиограф требало да буде још један од стручњака за све: постоји битна разлика између интердисциплинарног приступа који захтева конкретан библиографски проблем и интелектуалног номадства у којем се библиографски интерес замењује неким другим. Та разлика једино би из теоријске перспективе могла да се осети и разуме.

Границе ретроспективне библиографије према суседним областима знања није лако утврдити, јер су пропусне: и на први поглед је јасно да постоје читава тематска подручја унутар којих се између библиографије и различитих грана историографије, на пример – од историје српске књиге, књижевности и језика до историје друштва, Цркве и културе – непрестано одвија проток информација. Тај проток, што је можда и најважније, није једносмеран: ретроспективна библиографија обезбеђује историчарима увиде у одређени дијапазон и тип извора – које она идентификује, систематизује и класификује – али и историја библиографима пружа неопходна сазнања, без којих им разабрање међу садржајима културне прошлости не би било ни могуће. Ту се, онда, намеће битно епистемолошко питање: да ли је ретроспективна библиографија и сама облик знања о прошлости или средство за његово стицање?

Упоредимо ли ретроспективну библиографију са делатношћу са којом она има најтешње формалне и организационе односе, са текућом библиографијом – као отвореним системом у који се уносе типизирани подаци о свој издавачкој продукцији напореда са њеном производњом – јасно је да се њен смисао не може свести на пописивање књига које припадају одређеном сегменту културне прошлости. Као што је пример *Српске библиографије. Књиге 1868–1944* и показао, у начину на који је грађа одабрана и пласирана, као и у појмовима који су изабрани за именовање одређених друштвеноисторијских појава у предметном регистру,¹¹ присутни су моменти интерпретације те грађе, односно тумачења идеолошког садржаја појма *српско*. Из тога происходи да изглед библиографије – бројеви, размаци, редоследи и класификације – може да завара: њена статистичка прегледност и егзактност нису гаранције објективности и идеолошки неутралног предочавања садржаја. Напротив, библиографија је *увек* израз одређене идејно-политичке концепције и може да се чита двојачко: и као документ о епохи коју представља и као документ о епохи у којој настаје.

Стога би, према нашем мишљењу, у подручју теоријских разматрања требало направити места и за, на први поглед, сасвим необичне перспективе, попут механизма културне манипулације, културног инжењеринга и политичке злоупотребе. Таква разматрања оспособила би библиографа не само да прочита и освести значења која су затомљена између редова дела његових претходника већ и да тренутке уписивања идејно-политичких назора у библиографију препозна и код себе.

Најсложенији аспект наше делатности тиче се идентификације националног корпуса одређене епохе, односно дефинисања критеријума према којима би то требало учинити. Кроз историју српске библиографије, у тој улози најчешће су се појављивали језик и национална припадност, а након Другог светског рата и територија. Ниједну од ове три категорије није могуће дословно применити: наш народ је живео – и живи – на простору који је, у прошлости, политички променљиво био парцелисан; писменост је развијао на различитим језицима, док језиком, који он назива српским, говоре и припадници других народа, другачије га, притом, и именујући; национално саморазумевање није се мењало само кроз историју већ и у оквирима

¹¹ Уп.: Весна Тријић, „Предметна класификација у српској ретроспективној библиографији: између прошлости и будућности“, у *Сусрећи библиографа у сјомен на др Георгија Михаиловића: зборник радова*, ур. Дејан Вукићевић (Ињђија: Народна библиотека „Ђорђе Натошевић“, 2019), 125–137.

појединачних живота, тако да је током 20. века на истој етничкој основи формирано неколико нових нација. Како да се библиограф снађе и премости ову рашомонску ситуацију?

Иако се у назначеној области разматрања најнепосредније надовезује на различите гране историје, ретроспективна библиографија у њима неће пронаћи готове одговоре. Искуство нам говори да је то очекивање погрешно, али не зато што комуникација са стручњацима из уређивачких одбора није била довољно добра већ зато што је библиографска перспектива самосвојна: у светлу задатка који она има – да кроз историју издаваштва српски корпус разграничи од других – проблеми историје српског језика и кретања националне самосвести задобијају другачије облике, па и значења. Отуда производи да је поглед ретроспективне библиографије на културну прошлост специфичан, али и да у култури постоје проблеми које би једино на начин ретроспективне библиографије било могуће решити. Због тога би, у потразу за закономерностима, сâм тај начин теоријски требало што свестраније проучити и описати.

У прошлости, српска ретроспективна библиографија била је „плод појединачних напора“, сазнања, хтења и настојања „доброжелећих појединаца“.¹² Данас је тај посао институционално организован и има иза себе одређену традицију. Критичко сагледавање дела претходника није притом знак дисконтинуитета, већ пут ка сазнању, неопходан чинилац сваког научног истраживања: као што су јединице забележене у *Српској библиографији* Стојана Новаковића или у каталогу *Српске књије библиотеке Матице српске 1801–1867* уграђене у *Српску библиографију. Књије 1801–1867*, тако ће искуство *Српске библиографије. Књије 1868–1944*, на овај или на онај начин, бити присутно у раду на библиографији публикација из послератног периода. То значи и да ретроспективну библиографију, као производ, чине плодови труда више генерација, због чега су питања о првенству и ауторству беспредметна: наша имена се, међу подацима о одговорности, спомињу, као у Цркви, заједно са именима покојника.

Наведени увид има далекосежне импликације: ретроспективна библиографија би требало да буде производ „увјерења најугледнијих имена српских научника и библиотекара“¹³, али не ради поделе одговорности око идејно-политички још увек шкакљивих питања, већ зато што би кроз њу, њеним језиком, симболички требало да проговоре не ови или они зналци, већ сама култура. Простор за индивидуалне ауторске доприносе налази се у радовима из пратећих истраживања – од теоријских и историјских до хеуристичких – који су неопходни не само због транспарентности рада и аргументовања одлука које се доносе већ и због виталности дисциплине.

Одговор на питање о циљевима и функцији ретроспективне библиографије – уколико тежимо научној а не уметничкој истини – није, у ствари, нимало једноставан нити би то могао да буде. У њему се сусиче деловање сила које далеко премашују библиографске хоризонте, од уређености друштва и политике која посредством културних садржаја настоји да оствари своје циљеве, до укупне идеолошке констелације епохе. Теоретичари су је, пак, редовно смештали у оно што су називали темељима културе или на почетке научног рада, успостављајући на тај начин паралелу између организовања културе и подизања грађевина. И култура и наука су, међутим, постојале независно од увида које је могла да им пружи ретроспективна библиографија. Развој историографских дисциплина је, пред библиографијом, толико одмакао, да оне у њој одавно већ више не траже одговоре. Када поглед, пак, падне на томе *Српске библиографије. Књије 1868–1944* – у којима су јединице, а више их је од сто хиљада, послане абecedно, према имену аутора, и чијих је примерака, по свему судећи, далеко више него што је потребно – поставља се питање са којим корисницима и на који начин комуницира таква публикација и да ли је данас, сем библиотекара, било ко консултује. Чини се, у таквом контексту, да би у

¹² Душан Панковић, *Српске библиографије 1766–1850* (Београд: Народна библиотека Србије; Нови Сад: Библиотека Матице српске, 1982), 4.

¹³ Здравка Радуловић, „Педесетогодишња мисија Библиографског одељења Народне библиотеке Србије“, *Српска национална библиографија: зборник радова*, ур. Драган Пурешић (Београд: Народна библиотека Србије, 2014), 11.

покушају теоријског осветљавања дисциплине промишљеније било да говор о значају свога посла, који није лако доказати – јер зависи и од деловања сила на које не можемо да утичемо – заменимо размишљањем о нечему другом, о сопственој одговорности, на пример.

Оно што су основе, што се у нашем послу не може довести у питање, јесте да прикупљамо и систематизујемо податке о штампаним српским књигама из различитих епоха, које су од нашег времена мање или више удаљене. У својој укупности – у којој осим самих публикација, њихових аутора, издавача и штампара, битну улогу игра и време – ретроспективна библиографија садржи „рефлексе динамичног односа између различитих традиција, домета и понора националног духа, мена и константи трајања“ нашег народа и предочава нам, у „повесном таласању“, „одређујуће моменте колективне егзистенције“.¹⁴ Свој пуни потенцијал, међутим, она може да оствари једино уколико, укључена у ланце комуникације који премрежавају поље интелектуалног рада, почне непосредније да одговара на потребе културног тренутка и научне заједнице. У том случају, у самој њеној парадигми дошло би до преокрета: ретроспективна библиографија не би више била споменик који би требало завршити према неким старим пројектима, већ динамичан извор информација, способан за непрестано унутрашње реструктурирање, а једнога дана, ко зна, можда заиста и „лична карта културе српског народа“¹⁵, не њен темељ, већ ослонац који се радо користи.

Литература:

1. Bojović, Zlata. „Predstavljanje Srpske nacionalne bibliografije“. U *Srpska nacionalna bibliografija: zbornik radova*, ur. Dragan Purešić, 7–10. Beograd: Narodna biblioteka Srbije, 2014.
2. Gadamer, Hans-Georg. *Istina i metod: osnovi filozofske hermeneutike*, prev. Slobodan Novakov. Sarajevo: „Veselin Masleša“, 1978.
3. Maksimović, Vojislav. *Osnove teorije bibliografije: sa primjerima*. Beograd: Narodna biblioteka Srbije, 1987.
4. Novaković, Stojan. „O ovom djelu“. U *Srpska bibliografija*, v–xxiv. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 2001.
5. Palavestra, Predrag. *Nekropolje: biografski eseji. Knj. 2*. Beograd: Zavod za udžbenike, 2013.
6. Panković, Dušan. *Srpske bibliografije 1766–1850*. Beograd: Narodna biblioteka Srbije; Novi Sad: Biblioteka Matice srpske, 1982.
7. Radulović, Zdravka. „Pedesetogodišnja misija Bibliografskog odeljenja Narodne biblioteke Srbije“. U *Srpska nacionalna bibliografija: zbornik radova*, ur. Dragan Purešić, 11–13. Beograd: Narodna biblioteka Srbije, 2014.
8. Trijić, Vesna. *Legenda o Đilasu*. Beograd: Catena mundi, 2025.
9. Trijić, Vesna. „Predmetna klasifikacija u srpskoj retrospektivnoj bibliografiji: između prošlosti i budućnosti“. U *Susreti bibliografa u spomen na dr Georgija Mihailovića: zbornik radova*, ur. Dejan Vukićević, 125–137. Indija: Narodna biblioteka „Đorđe Natošević“, 2019.
10. Trijić, Vesna. „Srpska knjiga i nacionalna samosvest“. *Kultura: časopis za teoriju i sociologiju kulture i kulturnu politiku* Број 172 (2021): 133–149.
11. Vitošević, Dragiša. „Ukuleto blago“. *Politika* Godina 81, broj 228 (7. januar 1984): 10.
12. Vojnović, Žarko. „Srpski pogled na srpsku nacionalnu bibliografiju (konačno)“. *Verzal: časopis za kulturnu baštinu i nauku o knjizi* Godina 1, broj 1 (2021): 39–54.
13. Vraneš, Aleksandra. *Bibliografija*. Beograd: Filološki fakultet, 2013.

¹⁴ Весна Тријић, *Лејенда о Ђиласу* (Београд: Catena mundi, 2025), 5.

¹⁵ Злата Бојовић, „Представљање Српске националне библиографије“, у *Српска национална библиографија: зборник радова*, ур. Драган Пуреша (Београд: Народна библиотека Србије, 2014): 10.

Serbian Retrospective Bibliography: thoughts of one librarian

Summary

This paper discusses main trends in theoretical thinking about Serbian retrospective bibliography and its problems. It shows that the interpretation of the term *national bibliography* has been changing through history in accordance with changes in Serbian society, cultural politics and national consciousness: it ranged from the concept in which Serbian book is in complementary relation with the Croatian book to the concept in which it is reduced to the products of publishing on the territory of Yougoslav Republic of Serbia. The nature of Serbian national identity, which is ethnical, urges us to find more suitable solutions.

Revival of positivism in contemporary scientific thought directs the humanistic disciplines toward reexamining of their traditions and intersecting research perspectives. It could also be a way to improve knowledge in retrospective bibliography. Development of theoretical self-awareness recommends itself as the best possibility for inovative perception of inherited problems of bibliographic practice, a chance for their better understandig and, in the end, resolving.

Since finding answers for bibliographic problems frequently means that a researcher is obliged to dive into themes which are of historical or cultural-historical value, it is highlighted that defining borders between retrospective bibliography and neighboring disciplines is necessary. It could also help to define specific perspective of bibliography researcher and particular knowledge he could produce.

Keywords: national bibliography, retrospective bibliography, theory, practice, communication, knowledge, interpretation, historiography, Stojan Novaković

Примљено: 20. фебруара 2026.

Исправке рукописа: 22. априла 2026.

Прихваћено за објављивање: 25. априла 2026.